

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

K procesním aspektům výkladu pojmu podnikatelská činnost

Ludvík DAVID

Podnikáním je soustavná činnost prováděná podnikatelem samostatně, vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku, jak se uvádí v § 2 odst. 1 obchodního zákoníku.

Kromě pojmu podnikání se používá v obchodním zákoníku v i jiných právních předpisech pojmu podnikatelská činnost. Můžeme bez obav říci, že mezi oběma není praktického rozdílu – podnikatelská činnost je činností právnické nebo fyzické osoby, v obou případech podnikatele, předmětem této činnosti je podnikání.

Pojem podnikatelská činnost nabyl v poslední době značného významu v procesním právu. Na jeho výkladu například závisí, zda: – připustit zastoupení účastníka komerčním právníkem, – bude k projednání věci příslušný obchodní nebo civilní soud.

Těmito dvěma otázkami se ve svém příspěvku, v jeho prvních dvou částech, zabývám. V závěrečné části jsem se pokusil shrnout kritéria posuzování pojmu podnikatelská činnost a vyvodit z toho obecnější závěry pro procesní praxi.

I.

Podle ustanovení § 2 odst. 1, 2 zákona č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících a právní pomoci jimí poskytované je komerční právník oprávněn poskytovat právní pomoc fyzickým a právnickým osobám ve věcech souvisejících s jejich podnikatelskou činností.

Posouzení této souvislosti se stalo sporným ve věcech pracovních. Tak například Krajský soud v Brně došel v usnesení sp. zn. 17 Co 365/92 k závěru, že zmíněná

souvislost v pracovních věcech není dána a komerční právník zastupoval podnikatele ve sporu se zaměstnancem neoprávněně. Tjž soud však v usnesení jiného senátu, pod sp. zn. 15 Co 450/92, vyjádřil právní názor opačný.

K rozsahu zástupčího oprávnění komerčního právníka se vyslovil také Vrchní soud v Praze. V usnesení sp. zn. 3 Cdo 336/93¹⁾ dovodil, že má-li jít o věc související s podnikáním, musí se jednat o „souvislost přímou a bezprostřední“, nikoli o jakoukoli souvztažnost.

Nutno však podotknout, že ve věci, o níž vrchní soud rozhodoval, zastupoval komerční právník své klienty v dovolacím řízení zcela zjevně neoprávněně. Předmětem sporu bylo určení vlastnického práva k nemovitostem, zastoupenými byly fyzické osoby, z textu odůvodnění judikátu není patrna žádná souvislost předmětu sporu s podnikatelskou aktivitou. Soud tu považoval podle mé domněnky za vhodné obecněji se vyjádřit k tak frekventovanému procesnímu problému, jakým věcný rozsah zastoupení účastníka komerčním právníkem bezpochyby je.

Z formulace vrchního soudu o „přímé souvislosti, nikoli souvztažnosti“ (pojem souvztažnost blíže nevysvětlil) můžeme dovést, že je dáána přednost zužujícímu výkladu této souvislosti a v důsledku toho i restrikcí pojmu podnikatelská činnost. Pro pracovní věci by to podle mého názoru mělo znamenat, že by v nich komerční právník nebyl oprávněn zastupovat podnikatele ani ve sporech se zaměstnanci, ani případně s odborovou organizací.

Ze závěrů vyslovených vrchním soudem vyšel v novějším rozhodnutí Krajský soud v Brně. Jednalo se o věc pracovním sporům velmi blízkou, o spor mezi žalujícím zaměstnavatelem a žalovaným bývalým zaměstnancem o zaplacení dluhu z poskytnuté půjčky z FKSP²⁾. Krajský soud jako soud odvolací došel v usnesení sp. zn. 19 Co 549/93 k závěru, že komerční právníčka, která zastupovala zaměstnavatele, tak činila neoprávněně³⁾. Nepřiznal jinak ve věci úspěšnému zaměstnavateli náhradu nákladů řízení (odvolání zaměstnance směřovalo jen proti výroku soudu I. stupně o těchto nákladech a lhůtě splatnosti dlužné částky) a shledal smlouvu o zastoupení mezi zaměstnavatelem a komerční právníčkou absolutně neplatnou pro rozpor se zákonem (§ 39 o. z.). Konkrétněji pak soud dovodil rozpor smlouvy s § 2 odst. 1, 2 zákona č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících, odkázal na zde zmíněné závěry vrchního soudu a uvedl, že přímá souvislost předmětu řízení s podnikáním není ve věci dána.

Převzme-li soudní praxe restriktivní interpretaci souvislosti s podnikáním, jak ji vyložil vrchní soud, bude možno podle mého názoru vymezit věcný rozsah zastupování komerčním právníkem takto: Komerční právník bude moci zastupovat svého klienta – podnikatele ve sporech ze závazkových vztahů upravených obchodním zákoníkem. Oprávněn k zastoupení podnikatele bude dle mého také ve sporech souvisejících s jeho podnikatelskou činností, v nichž půjde o nárok z právního vztahu upraveného občanským zákoníkem (typicky ze smlouvy o dílo mezi podnikatelem a fyzickou osobu – stavba rodinného domu). V ostatních věcech již zmíněná přímá, bezprostřední

souvislost předmětu sporu s činností podnikatele dána nebude⁴⁾.

II.

Věcná příslušnost krajských obchodních soudů je upravena v ustanoveních § 9, odst. 3, 4 o. s. ř. Krajský soud je jako soud prvního stupně ve věcech obchodních příslušný rozhodovat mj. spory z právních vztahů mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti (tzv. relativní obchody) s následným bližším vymezením (§ 9 odst. 3, písm. a), aa), bb) o. s. ř.).

Ve věci projednávané Krajským obchodním soudem v Brně, sp. zn. 02 Cm 264/92, vystupovaly na obou stranách sporu právnické osoby – podnikatelé. Žaloba zněla na určení neplatnosti smlouvy o převodu nemovitosti, žalobce se dovolával svého spoluvlastnického práva a napadl smlouvu, kterou bez jeho souhlasu převedl svůj spoluvlastnický podíl první žalovaný na druhého žalovaného. Soud tu došel k názoru, že není věcně příslušný. Postoupil věc Městskému soudu v Brně s odůvodněním, že žádná ze sporných stran nemá v obchodním rejstříku zapsán jako předmět činnosti převod nemovitosti. Nejde tedy podle soudu o podnikatelskou činnost ve smyslu § 9, odst. 3, písm. a) o. s. ř.

Takové odůvodnění nepřislušnosti je už na první pohled překvapivé. Zápis předmětu činnosti v obchodním rejstříku, vycházející z vymezení činnosti podnikatele v živnostenském oprávnění, je přece „o něčem jiném“, musí být zapsána konkrétní aktivita podnikatele (např. výstavba rodinných domků), nikoli dispozice s majetkem. Možnost disponovat s vlastní nemovitostí vyplývá ze samotného obsahu vlastnického práva podnikatele. Spojování této dispozice s předmětem činnosti podnikatele se jeví být pro účely výkladu pojmu podnikatelská činnost a následné posouzení soudní příslušnosti dosti diskutabilním⁵⁾.

V této souvislosti lze označit za pozoruhodný článek Kolářové Úvaha o věcech obchodních, uveřejněný v Právní praxi č. 6(1993⁶⁾). Autorka se totiž zabývá vymezením tzv. relativních obchodů zmíněných již v úvodu této části příspěvku, tj. vymezením toho, kdy jde z hlediska věcné příslušnosti soudu o právní vztah mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti (§ 9, odst. 3, písm. a) o. s. ř.).

Kolářová dochází k názoru, že se v případech tzv. relativních obchodů jedná pouze o spory ze vztahů závazkových. Provádí též podrobný, byť jen příkladný výčet těch věcí, které podle ní mezi relativní obchody nepatří. Jde o spory ze škod exhalacních a provozněhospodářských, spory vzniklé z neshod při rozdělení nebo vyčlenění státních podniků či družstev⁷⁾, o spory restituční, jakož i o spory o zaplacení nákladů za vyučení žáků podle § 227a zákoníku práce nebo o spory regresní podle § 205c, odst. 1 téhož předpisu (mezi zaměstnavatelem, který odpovídá zaměstnanci za škodu). Vedle těchto specifických sporů však shledává autorka věcmi nikoli obchodními též ty spory, v nichž vystupuje jako žalobce nebo žalovaný vlastník nebo no-

sitel práva hospodaření s majetkem. Jde podle ní o spory o určení vlastnického práva nebo práva hospodaření, o vydání věci a vyklizení nemovitosti, o náhradu bezdůvodného obohacení při neoprávněném užívání věci vč. nemovitosti, o zaplacení nájemného při sjednané nájemní smlouvě a též o spory z tzv. malé privatizace (zák. č. 427/1990 Sb.) o zaplacení zásob.

Z autorčina rozsáhlého negativního výčtu a především z omezení relativních obchodů pouze na závazkové vztahy mezi podnikateli je patrné, že při vymezení právních vztahů mezi podnikateli při podnikatelské činnosti zaujalo stanovisko restriktivní. Jaké je ale měřítko této restrikce? Na první pohled mají být podle Kolářové právním vyjádřením (pro procesní účely) podnikatelské činnosti jen vztahy závazkové, zatímco ostatní (viz též rozsáhlý příkladný výčet) právní vztahy mezi podnikatelskými subjekty nikoli. Obstojí však – systematicky – toto rozdělení? Vždyť nájemní smlouva je řazena občanským zákoníkem mezi vztahy závazkové, autorka však nepovažuje spory o zaplacení nájemného za spory ze závazkových vztahů. Stejně tak spory o vydání věci či vyklizení nemovitosti, uvedené v negativním výčtu autorky, mohou vzniknout ze smlouvy o dílo nebo kupní smlouvy mezi podnikateli! V této souvislosti se nabízí pro autorčino rozdělení další kritérium, kterým by mohlo být, že se za závazkové a z hlediska procesního podnikatelské považují pouze ty vztahy, které jsou v rámci části třetí a obchodních závazkových vztahů upraveny obchodním zákoníkem. Ani to však neobstojí. Stačí uvést smlouvu o prodeji podniku, upravenou v § 476 a násl. obč. zák. – při sporu z tohoto závazkového vztahu bude nepochybně jedním z účastníků vlastník podniku (srov. druhou část autorčina negativního výčtu).

Podle mého názoru lze úspěšně použít na autorčino rozdělení jen jedině měřítko, a to měřítko daleko méně „objektivní“, než Kolářová uvádí. Toto měřítko vyjadřovala pojmově nejvýstižněji dřívější úprava převodů správy a vlastnictví národního majetku v hospodářském zákoníku, když od v hospodářském styku obvyklých převodů upravených jednotlivými zvláštními částmi kodexu (hospodářské závazky při dodávkách výrobků atd.) odlišovala převody vlastnictví nebo správy národního majetku „mimo obvyklé hospodaření“ (§ § 347, 349 hosp. zák.). Ty se týkaly majetkového substrátu podniku, nikoli jeho běžné produkce. Pouze takto, odlišením, zda jde o činnost podnikatele z obchodního hlediska běžnou či naopak atypickou. Lze dle mého vést vhodně dělicí čáru tak, aby to odpovídalo rozlišení a následnému výčtu provedenému Kolářovou.

III.

V předchozích částech tohoto příspěvku jsou uvedena tři hlediska použitá k odlišení, zda se jedná pro procesní účely o právní vztahy při podnikatelské činnosti či nikoli.

Jsou jimi:

1. Míra, nebo také intenzita souvislosti předmětu sporu s podnikatelskou činností, musí jít o souvislost přímou, bezprostřední, aby bylo možno příslušný právní vztah za související s podnikatelskou činností považovat (I).
2. Vymezení předmětu činnosti podnikatele v zápise v obchodním rejstříku. Pouze takový právní vztah, jehož konkrétní hospodářský obsah je uveden v rejstříkovém zápise obou sporných stran, je vztahem z podnikatelské činnosti (II, judikát Krajského obchodního soudu v Brně).
3. Posouzení, zda se mezi podnikateli jedná o vztah závazkový – pak vznikl při podnikatelské činnosti – čínekoliv (II, Kolářová).

V prvním případě sice zákon hovoří o souvislosti s podnikatelskou činností, ale z textu první části příspěvku je mým jednoznačně patrné, že jde o totéž co v části další o – výklad pojmu podnikatelská činnost. Za podstatné považuji, že toto měřítko je zjevně rázu subjektivního.

Schematicky vyhlížející druhé kritérium je velmi blízké závěrům, které uvádím v souvislosti s rozdělením provedených Kolářovou. Jestliže jde o závazkový vztah vzniklý „v rámci obvyklého hospodaření“, bude jeho konkrétní předmět odpovídat zápisu předmětu činnosti účastníků tohoto vztahu v obchodním rejstříku (nebo bude se zapsaným předmětem činnosti evidentně souviset – koupě stroje potřebného pro výrobu). Půjde-li o právní vztah existující mimo zmíněný rámec (prodej pozemků podnikatelem – výrobce), pak tu vznikne ve srovnání se zapsaným předmětem činnosti nesoulad.

Třetí měřítko prezentované Kolářovou se zdá být velmi srozumitelným a instrukčním, Autorka jej však, domnívám se, při svém negativním výjtu nedodržela, ostatně samotný výčet se svými naznačenými úskalími demonstruje slabinu autorčina kritéria – značnou obecnost, kontrastující s variabilitou obligačních, věcných či ostatních vztahů.

Všechna tři měřítka jsou jistě, přes zde uvedené výhrady, použitelná. Druhé a třetí, nazval bych je objektivizujícími, však znamenají podle mého názoru interpretační restrikcí zkoumaného pojmu. Přikláním se naopak k subjektivnímu Kritériu prvému, dávajícímu při výkladu pojmu podnikatelská činnost větší prostor pro posouzení mnohotvárných právních vztahů mezi podnikateli. Současně se přimlouvám za velmi široké chápání pojmu podnikatelská činnost, podstatně širší, než při aplikaci druhého a třetího měřítka.

Při uznání restriktivního přístupu nelze než souhlasit s právními závěry všech zde uvedených judikátů s výjimkou toho, který připustil souvislost pracovního poměru mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem s podnikatelskou činností zaměstnavatele. Zajímeme-li ovšem výrazně extenzivní – a myslím i praktické – stanovisko, můžeme dojít k závěru, že podnikatelskou činností je vše, co má dopad na hospodaření podnikatelského subjektu, ne jeho příjmy a výdaje. Takovou činností pak budou i jeho

pracovní vztahy se zaměstnanci, i jeho dispozice s vlastními nemovitostmi. Komerční právník by pak byl oprávněn zastupovat podnikající právnickou osobu ve všech jejích záležitostech, fyzickou osobu – podnikatele pak také ve všech věcech, samozřejmě mimo záležitosti osobní, rodinné či jiné, s podnikáním nesouvisející. Ostatně, pokud je mi známo, i takto je v současné zatím nejednotné soudní praxi zastoupení připouštěno. Je to také rozhodně praktičtější, než aby případně podnikatel pověřoval zastoupením jednou (v obchodním sporu) komerčního právníka, podruhé (v pracovním sporu) advokáta.

Jednotnější je soudní interpretace pojmu podnikatelská činnost ve vztahu k též zde rozebírané věcné příslušnosti. Restriktivní pojetí relativních obchodů, převážně traktované v judikátech vyšších soudů, znamená, že se rozhodovací spektrum soudů I. stupně (okresních) po věcné stránce ještě více rozšířilo. Ke sporům občanskoprávním včetně restitucí, pracovním, rodinným, družstevním a některým obchodním tak přibývají další dosti speciální skupiny sporů (viz výčet Kolářové) dříve rozhodovaných hospodářskou arbitráž. Prvostupňové soudy se přitom ani ve velmi sporných případech často nemohou na rozdíl od nedostatku místní příslušnosti bránit, domnívají-li se, že nejsou věcně příslušné⁸⁾. Že s tímto stavem – jako soudce na I. stupni – nesouhlasím, bych ani nemusel dodávat.

V každém případě by, co se týče obou uvedených základních problémů, bylo žádoucí sjednocovat aplikační praxi. U zastoupení komerčním právníkem se to vzhledem k předpokládanému organizačnímu sloučení s advokací nemusí jevit aktuálním, u věcné příslušnosti soudu však pochybnosti v tomto směru být nemohou. Mohu tu posloužit i negativním příkladem – na základě judikátu Krajského obchodního soudu v Brně uvedeného ve druhé části tohoto článku rozhoduje spor o neplatnost kupní smlouvy mezi právníckými osobami – podnikateli Městský soud v Brně. Převedená nemovitost je však též zahrnuta do nepoměrně většího majetku, o který vede spor převodce z této smlouvy (jako žalovaný) s jinou právnickou osobou, která se, též jako družstvo, od převodce oddělila. Tuto věc pro změnu rozhoduje, v rozporu s výčtem Kolářové, krajský obchodní soud v Brně.

Odkazy na literaturu a judikaturu:

- 1) Podrobněji v Právních rozhledech č. 1/1994, str. 19, 20.
- 2) V těchto sporech jde jak známo o smíšený právní vztah, obsahující prvky pracovní, finanční a občanskoprávní. Jedná se o věc rozhodovanou samosoudcem, nikoli senátem. Srov. právní větu v R 2/71 – a contrario.
- 3) Neplatnost zastoupení by ovšem měl konstatovat již prvostupňový soud. Pokud zastoupený zmocnění neodvolá, je podle mne namístě, aby soud rozhodl usnesením, že se zastoupení komerčním právníkem nepřipouští. Proti takovému usnesení se lze odvolat, neboť nejde o rozhodnutí upravující ve smyslu § 202, odst. 2, písm. a) o. s. ř. vedení řízení.

4) Jestliže soud dojde k závěru, o neoprávněnosti zastoupení komerčním právníkem, pak může připustit (R 18/92), aby komerční právník vystupoval v téže věci jako obecný zmocněnec. Je to ovšem přístup diskutabilní. Komerční právník by měl, obdobně jako lékař nebo advokát, ex professo přijmout, že bude vždy, půjde-li o právní pomoc, vystupovat právě a jen jako komorou autorizovaný právní zástupce – nikoli „soukromá osoba“. Neplatnost zastoupení by tu mohla vyplývat i z § 27, odst. 2 in fine o. s. ř., neboť obecný zmocněnec nesmí vystupovat v různých věcech opětovně. Je ovšem nutno též vzít v úvahu, že by to znamenalo zúžení rozsahu zástupčího oprávnění komerčního právníka jako fyzické osoby nejen oproti advokátovi (to vyplývá ze zákona), ale i oproti obecnému zmocněnci.

5) Bez zajímavosti není judikát Vrchního soudu v Praze, a to rozsudek sp. zn. 2 CDo 75/93, uveřejněný v Právních rozhledech č. 2/1994, str. 62, 63. Publikovaná právní věta hovoří mimo jiné o tom, že převod vlastnictví k nemovitosti z národního majetku do vlastnictví fyzické osoby – podnikatele nelze se zřetelem na předmět činnosti této osoby (šlo o prodej exotického ptactva a akvariálních rybek) považovat za podnikatelskou činnost. V publikované věci šlo o právní posouzení nabytí vlastnictví žalobcem, relevantní úpravou byla shledána občanskoprávní (tehdejší § 134, odst. 2 o. z. o povinnosti registrace převodu státním notářstvím) a argumentace o převodu vlastnictví a předmětu činnosti se mi opět nejeví být příliš šťastnou.

6) Kolářová, L.: uvedený titul a periodikum, str. 372–375.

7) Autorka u ezhaláčnic a provozně-hospodářských sporů odkazuje na dříve (před účinností obchodního zákoníku, který je zrušen) platné předpisy – vyhlášku č. 40/1963 Sb. a vl. nař. č. 46/1967 Sb. Má tu na mysli spory případně napadlé po 1. 1. 1992, pro ně by podle autorky nebyl v prvním stupni příslušný krajský obchodní soud, ale soud okresní. U sporů z neshod vzniklých při rozdělení nebo vyčlenění státních podniků a družstev ze stávajících právních subjektů odkazuje Kolářová na § § 14 a 15 zákona č. 111/1990 Sb., respektive též § 9 zák. č. 162/1990 Sb. a § 49 zák. č. 176/1990 Sb.

8) Mám pochopitelně na mysli ty případy, kdy jim je věc postoupena obchodním soudem. I po novele občanského soudního řádu č. 171/1993 Sb. totiž chybí (možná záměrně) u úpravy věcné příslušnosti ustanovení obdobné § 105, odst. 3 o. s. ř. (pro místní příslušnost), podle něhož může soud, jemuž byla věc postoupena a který s postoupením nesouhlasí, předložit věc soudu nadřízenému k rozhodnutí, takovým rozhodnutím je pak vázán i soud, který věc postoupil. Waltr (Právní praxe č. 1/1994, str. 36) a dokonce i dříve Rubeš (Občanský soudní řád, Komentář, Panorama, Praha 1985, I. díl, str. 478) se domnívají, že tento dle nich nedostatek lze překlenout a věc nadřízenému soudu předložit, domnívá-li se nižší soud, že není věcně příslušný. Waltr vychází z analogie, Rubeš z argumentu a *minor ad maius* (?), vždy ve vztahu k místní příslušnosti. Bureš a Drápal (Právní rozhledy č. 2/1994, str. 34) naopak zastávají jednoznačné stanovisko, že takto soud postupovat nemůže. Obávám se, že

pravdu mají Bureš a Drápal a že tedy obrana nižšího soudu touto cestou nepřichází v úvahu.

Post scriptum autora

Po odevzdání tohoto příspěvku jsem se v Bulletinu advokacie č. 8/1993 publikováno již dříve též v Právní praxi v podnikání, č. 4/1993 seznámil s obsahem rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 3 Co 7/91 z 12. 4. 1991. V jeho odůvodnění se mj. uvádí, že věci související s podnikatelskou činností fyzických a právnických osob může být právní věc upravená nejen právem hospodářským či obchodním, ale i právem občanským, správním nebo pracovním. v daném případě jde o mzdový nárok zaměstnance, jehož důvodnost bylo nutno posuzovat podle pracovníprávních předpisů. Podle názoru soudu jde současně na straně podnikatele i o nárok vzniklý v souvislosti s podnikatelskou činností.

Řečeno jinými slovy – to, že podnikání je definováno obchodním právem, neznamená ještě, že by předmětem „věcí souvisejících s podnikáním“ nemohl být nárok upravený jiným právním předpisem, než předpisem práva obchodního. Rozhodující je charakter právního vztahu, který je vlastním předmětem projednávané věci

Právní závěr plzeňského soudu, byl vyslovený pouze k otázce oprávněnosti zastoupení podnikatele komerčním právníkem, může podle mého názoru sloužit svým extenzivním přístupem k problematice i na podporu mého stanoviska k druhému základnímu problému článku – věcné příslušnosti obchodního či civilního soudu.